Eski Mezopotamya'daki Savaşlarda Tanrıların Rolü *The Role of Gods in Ancient Mesopotamian Wars*

Araş. Gör. Okay PEKŞEN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş

Öz: Bu makale eski Mezopotamya'da din ve savaş arasındaki ilişkinin gelişimini incelemektedir. Eski Mezopotamya'da yerleşik hayata geçişin ardından tapınaklar etrafında şekillendirilen kentlerde sosyal düzenin en üstünde bulunan ruhban sınıfı ve yönetici sınıfı, dinsel inançları kendi siyasi ve askeri amaçları için kullanmışlardır. Sumer kent devleti yöneticileri savaşları tanrı adına ve tanrıların emri ile yaptıklarını ilan ederek kitlesel destek sağlamışken; Akad, III. Ur, Babil ve Asur dönemlerinde yöneticilerin kendilerini tanrılaştırmalarıyla bu anlayış en ileri boyuta ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sumer, Akad, Babil, Asur, Savaş, Mezopotamya.

Abstract: This article examines the religion and war relationship in ancient Mesopotamia. After the transition to settled life in Mesopotamia cities were shaped around the temples and the clergy and ruling class used religion as a tool to serve their political and military goals. While Sumerian city-state rulers declared that they waged wars with the orders of gods on behalf of gods, Akkadian, Ur III and Babylonian and Assyrian rulers declared themselves gods.

Keywords: Sumerian, Akkadian, Babylonian, Assyrian, War, Mesopotamia

Giriş

Paleolitik ve Mezolitik dönem toplumlarının zihinlerinde önemli bir yer tutan metafiziksel düşünce zamanla etkisini kaybetse bile, tüketici olmaktan çıkıp üretici bir yapı göstermeye başlayan Neolitik dönem çiftçi topluluklarında da varlığını devam ettirmektedir. Bu yeni dönemle birlikte yürütülen üretim faaliyetleri sonucunda elde edilmiş olan toplumsal artı ürünün bir getirisi olarak ortaya çıkan ekonomik hayatın yanı sıra tüm yönleriyle olmasa bile dini hayata dair pek çok unsurun da gün geçtikçe ortaya çıkmaya başladığını görmekteyiz. Toplumsal eşitliğin yerini sınıflı topluma bırakmaya başladığı Neolitik dönem toplumları ile birlikte ortaya çıkmış olan önemli kavramlardan biri tüm inanış sisteminin merkezine oturtulmuş olan yaratıcı anlayışıdır. Tüm ülke sakinlerinin geleceği ile ilgili olan her türlü durumun kralın elinde olması gibi, tüm insanların ve varlıkların kaderi tanrıların elindedir.¹

Eski Mezopotamya toplumları, tarımsal faaliyetler sonucunda elde ettikleri ihtiyaç fazlası toplumsal artı ürünü tanrıların ikametgahı olarak kabul ettikleri ve ruhban sınıfı mensubu kişiler tarafından yönetilen tapınaklarda depolama yoluna gitmişlerdir. Merkezi bir konumda bulunan tapınakların etrafında yerleşmiş olan ve zamanla nüfuslarında artış gözlenen köylerin oluşturmuş olduğu birliktelik ile Mezopotamya kentlerinin ilk örnekleri ortaya çıkmaya

¹ Alaaddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi - Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2014, s. 39.

başlamıştır.² Oluşturulmaya başlanan bu birliktelik ile kentlerdeki düzen ve güvenliğin sağlanması amaçlarıyla her açıdan teşkilatlanmış bir yapı meydana getirilmiştir. Ülkede düzenin sağlanması amacıyla hazırlanmış olan yasalar ile birlikte sınıfsal bir yapı göstermeye başlayan toplum içerisindeki bu teşkilatlanma çerçevesinde; artı ürün üreten ve kendi içerisinde çeşitli katmanlara bölünmüş olan çiftçiler, toplumsal artı ürünü denetleyen egemen kesim, toplumsal düzeni içte ve dışta koruyan ordu, ülkenin ekonomik, siyasal ve toplumsal işlerini düzenleyen yönetici sınıf gibi unsurlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Tüm bu unsurların bir araya getirilmesi ile dinsel bir ideoloji çerçevesinde şekillenmiş ve ruhban sınıfı mensuplarının otoriteyi ellerinde tuttukları devlet sisteminin ilk örnekleri olan Kent Devletleri oluşturulmaya başlanmıştır.³ Birbirinden bağımsız siyasi yapı ve dinsel karakterlere sahip olan Sumer kentlerinde görülen dini inanış çok tanrılı olup Sumer coğrafyasında bulunan tüm kent devletlerinde bu tanrılara saygı gösterilmekteydi. Ancak her şehir bu tanrılardan yalnızca birini baş tanrısı olarak seçer ve ülkeyi ilgilendiren her hususu o tanrının yönetiminde organize ederdi.⁴

Şehirlerin iç işlerindeki faaliyetlerin yanı sıra birbirine komşu şehirler arasındaki her türlü ilişki açısından da büyük öneme sahip olan şehir tanrıları, bu şehirler arasında dönem dönem varlığını gördüğümüz askeri mücadelelerde de etkin bir rol üstlenmekteydiler. Yürütülen askeri mücadeleler sonucunda bir şehir başka bir şehir tarafından ele geçirildiğinde galip kentin tanrısı ele geçirilen şehir için de baş tanrı konumuna yükselmekteydi. Askeri mücadeleler sunucunda meydana gelen tanrılar arasındaki bu hiyerarşik değişime rağmen mağlup kentlerin tanrıları da önemlerini kaybetse bile tamamen yok olmamış, etkilerini sürdürmüşlerdir.⁵

1. Sumer Kent Devletleri Dönemi'ndeki Savaşlarda Tanrıların Rolü

Kent Devletleri'nin oluşmasından sonra bu kentlerde yaşayan halkın her tabakasında her açıdan bir gelişim meydana gelmiştir. Bu gelişimin paralelinde toplumda yerine getirilmesi gereken dini zorunlulukların da taşınmış oldukları misyon bakımından değişim geçirdiklerini görmekteyiz. Bu açıdan bakıldığında, ilk olarak tanrıların gönlünü hoş tutarak onların sevgi ve takdirini kazanmak, kentlerde baş gösteren salgın hastalıkların son bulmasını sağlamak ve yürütülen tarım-hayvancılık faaliyetlerinde bereketi sağlayarak bol miktarda kazanım elde etmek amaçları ile yerine getirilen tanrılara kurban sunma ritüellerinin uygulanış yöntem ve amaçlarında genişlemeler olduğu görülmektedir. Sumer Kent Devletleri'nin ortaya çıkmaya başladığı ilk dönemlerden itibaren öfkeli tanrılar ve rahip-kralın yönetimindeki bir topluluğun başka bir topluluğu denetimi altına almak ya da tamamen yok etmek amaçlarıyla yürütmüş oldukları askeri faaliyetler bir çeşit kurban sunma ritüeli olarak algılanmaya başlanmıştır. Sumer Kent Devletleri'nin ortaya çıkmaya başladığı ilk dönemlerde tanrılara birkaç kurban sunmak amacıyla kentlerin birbirleri üzerine düzenlemiş oldukları saldırılar ve kuşatmalar gün geçtikçe kitlesel imha ve toplu kıyım olarak gerçekleştirilen bir çeşit kurban sunma ritüeli haline almıştır. Her ne kadar yürütülmüş olan askeri seferler ekonomik sebeplere dayandırılmış olsa da, bu seferlerin bir nevi toplu kurban sunma merasimleri olarak algılanmasından dolayı, söz konusu ekonomik gerekçelerin arka planında dini sebepler de büyük bir yere sahip

² Ercüment Yıldırım, "Concept of Leadership in the Ancient History and It's Effects of Middle East", *Interdisciplinary Perspectives on Social Sciences*, Ed.: Georgeta Rață - Hasan Arslan - Patricia-Luciana Runcan - Ali Akdemir, Cambridge Scholars Publishing, 2014, s. 138.

³ Lewis Mumford, *Tarih Boyunca Kent - Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, Çev: Gürol Koca - Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2007, s. 54; Şenel, *age*, s. 45-46.

⁴ Augusta McMahon, "Mesopotamia", *The Oxford Handbook of Cities in World History*, Ed.: Peter Clark, Oxford University Press, London 2013, s. 35.

⁵ Kürşat Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş: Tanrılar, Ritüel, Tapınak*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2013, s. 19-20.

JHS

56

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

olmuştur. Askeri faaliyetler neticesinde galip gelen krallar, bu toplu kıyımlarla birlikte tanrılara karşı kurban sunma yükümlülüklerini yerine getirmiş olduklarına inanırlar ve bu şekilde de tanrısal desteği elde ettiklerini düşünürlerdi.⁶

Kent içi hiyerarşide krallar tapınakların ve hakimiyetleri altında yaşayan halkın lideri olarak görülmekteydiler. Ancak kent sınırları içerisindeki en üst otorite olarak İsrail'deki Yehova, Aram'daki Hadad, Moab'daki Chemosh, Eridu'daki Enki, Sippar'daki UTU/Şamaş, Nippur'daki Enlil, Ur'daki Nanna/Sin, Uruk'taki An/Anu, Babil'deki Marduk, Asur'daki Asur gibi baş tanrılar görülmekteydi. Söz konusu bu tanrılar tüm canlılardan üstün bir pozisyona sahipti⁷ ve ülkede yürütülen her faaliyet bu tanrılar adına yürütülmekteydi. Eskiçağ Mezopotamya medeniyetlerinde siyasi ve askeri gücü ellerinde tutan yönetici sınıfın ekonomik ve dini gerekçelerle yürütmüş oldukları askeri faaliyetler de ancak bu tanrıların desteği alındıktan sonra gerçekleştirilebilmekteydi.

Civi yazılı belgelerden edinilen bilgilere göre, askeri seferler düzenlenmeden önce yerine getirilen çeşitli ritüeller bulunmaktadır. Söz konusu bu ritüellerde düşmanın, iç yağından yapılmış ve kafası arkaya çevrilmiş bir biçimde tasvir edilmiş olan heykellerle simgelenmiş olduğunu görmekteyiz. Heykellerin bu biçimde tasvir edilmesinin nedeni ise düşmanın yaşamış olduğu yenilgiden sonra kaçışının sembolize edilmek istenmesidir. Bu ritüellerde söz konusu heykelin karşısına kralın kendisi çıkarılmamakla birlikte, kral ile aynı adı taşıyan ve kral gibi giyinen subaylarından birisi çıkarılırdı. Buradaki amaç ise, insanlar tarafından gerçekleştirilmiş olan, ancak tanrılara toplu kurban sunma anlayışı ile özdeşleştirilen savaşlarda kralların karşılaşacak oldukları tehlike ve belaların bertaraf edilmesi idi. Geçici süreyle kralın yerine geçirilen kişi, bu tehlike ve belaları bertaraf ederek kralın hayatını kurtarmakla yükümlüydü.⁸

Eskiçağ Mezopotamya'da düzenlenmiş olan askeri seferlerde tanrıların aktif olarak rol aldığı düşünülmesinden dolayı, tanrıları tasvir eden heykeller savaş dönemlerinde ordu ile birlikte sefere götürülürlerdi. Bu uygulama Babil'ilerin düzenlemiş oldukları askeri seferlerde pek çok kez karşımıza çıkmaktadır. Babil tanrılarına ait heykeller savaşlarda ordu ile sefere götürüldüğünde tanrının geçici suretle kenti terk ettiğine ve söz konusu heykel seferden dönünceye kadar tanrının kentte olmadığına inanılmaktaydı.⁹

Tanrıların topraklarının korunması ve onlara bir çeşit toplu kurban sunma anlayışının uygulanması amacıyla yürütülmüş olan askeri faaliyetlere ilişkin bu güne kadar ulaşılmış en eski savaş anıtı Paris'teki Louvre Müzesi'nde olup, üst bölümünde akbaba tasvirleri barındırılmasından dolayı *Stèle des Vautours (Akbabalar Steli)* olarak adlandırılmaktadır. Tanrının mülkü olarak görülen topraklara ait sınırların ihlal edilmesi gerekçesi ile Kış Kralı Messilim'in iktidarı döneminde düzenlenmiş olan bir askeri seferi konu edinen stel, tanrıların askeri organizasyonlarda nasıl bir role sahip olduğunu göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Lagaş ve komşu şehri Umma arasında MÖ 2500-2350 yılları arasında yaklaşık 150 yıl sürmüş olan anlaşmazlıktan bahseden Lagaş kökenli bu stelde, kentler arasındaki anlaşmazlık şu ifadelerle aktarılmaktadır:

⁶ Mumford, *age*, s. 59-60.

⁷ Thomas Fish, "War and Religion in Ancient Mesopotamia", *Bulletin of the John Rylands (BJRL)*, Vol. 23, Issue: 2, 1939, s. 392.

⁸ Jean Bottéro, *Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar*, Çev: Mehmet Emin Özcan - Ayten Er, Dost Yayınları, Ankara 2012, s. 161.; Suzan Akkuş Mutlu, "Eski Mezopotamya'da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, S. 9, 2014, s. 285.

⁹ Joan Oates, *Babil*, Çev: Fatma Çizmeli, Arkadaş Yayınları, Ankara 2015, s. 185.

Yeryüzünün kralı, tanrıların babası tanrı Enlil'in kesin kararı ile tanrı Sara (Umma kenti Tanrısı) ve tanrı Ningirsu (Lagaş kenti tanrısı) için bir sınır çizdi...", "Tanrıça Kadi (İstaran) komutasındaki Kish Kralı Messilim tarlaları ölçtü ve sınırı korumak için tanrısı Sataran'ın yönetimi altındaki yerde bir stel kurdu...", "Fakat Umma'nın İshag'ı (yöneticisi) Uş, tekrar tekrar anlaşmayı çiğnedi ve steli sökerek Lagaş Ovası'nın içine götürdü. Enlil'in savaşçısı Ningirsu, onun kesin buyruğuyla Umma ile savaştı. Enlil'in buyruğu altındaki kral Ummalılardan üzerine Şuşkallu¹⁰ ağını attı ve oradaki ovada onların (Ummalılardan) mezarlarını kurdu....¹¹

I. Lagaş Hanedanlığı kralı Lugalanda'nın ardından tahta çıkan Lagaş kralı Urukagina, askeri seferlerden çok ülke içerisindeki meselelerle ilgilenmeyi tercih etmiştir. Kentler arasındaki güç mücadelesinin şiddetli bir şekilde devam ettiği bu dönemde Umma kentinin hırslı yöneticisi Lugalzaggesi (MÖ 2340-2316) Sumer ülkesinin her bir köşesinde egemenliğini kabul ettirmek amacıyla birçok askeri sefer düzenlemiştir. Bu amaç doğrultusunda Lagaş kenti üzerine de sefer düzenlemiş olan Lugalzaggesi, Lagaş kentini ele geçirerek Urukagina'nın iktidarına son verdikten sonra Lagaş kentinin bütün kutsal mekanlarının Ummalı askerler tarafından yağmalanmasına göz yumacak ve tüm bu kutsal mekanları yakıp yıkacaktır.¹² Her geçen gün Sumer ülkesinde gücünü arttıran Lugalzaggesi artık "Uruk Kralı" olarak da anılmaya başlamıştı. Yapılan kazı çalışmaları neticesinde elde edilen metinlerde Lugalzaggesi'nin bu denli güçlenmesinin nedeni olarak söz konusu kralın elde etmiş olduğu tanrısal lütuflar gösterilmektedir. Çivi yazılı metinlerde geçen ifadelerle göre, kent topraklarının sahip olduğu sınırlar, tanrılar panteonunun başında olan ve tanrıların babası olarak nitelenen Tanrı Enlil tarafından belirlenmekte ve belirlenmiş olan bu sınırlar içerisinde Lugalzaggesi'ye hakimiyet hakkı tanınmaktaydı.¹³

Lugalzaggesi'nin Lagaş kentini ele geçirmesinin ardından bu kentte takip ettiği tahripkar tutum ve kentin içerisine düşmüş olduğu müşkül durum, kuvvetle muhtemel olarak Urukagina tarafından görevlendirilmiş olan Lagaş'lı bir yazıcı tarafından kayıt altına alınmış ve Lugalzaggesi'nin bu eylemlerine karşılık tanrıların adaletine sığınıldığı vurgulanmıştır. Kentin içerisine düşmüş olduğu tüm olumsuzlukların sorumlusu olarak Lugalzaggesi'nin gösterildiği söz konusu metinde geçen ifadelerle göre Girsu kralı Urukagina, kentini tahrip etmiş olan Lugalzaggesi'yi tanrılara şikayet etmektedir.¹⁴

2. Bölgesel Devletler Dönemindeki Savaşlarda Tanrıların Rolü

Sumer ülkesinde tek güç olmak ve kişisel tanrısı Nidaba'yı daha da yüceltmek amaçlarıyla pek çok sefer düzenlemiş olan Lugalzaggesi'nin yaklaşık yirmi dört yıl süren iktidarı, tıpkı kendisi gibi Eskiçağ Mezopotamya'sının tek hakimi olmak maksadıyla ortaya çıkmış olan Akadlı Sargon (MÖ 2334-2279) tarafından sona erdirilecektir.¹⁵ İki büyük kral'ın yönetmiş olduğu ordular arasında vuku bulan savaşta, Lugalzaggesi'nin kendi ordusunda yer almaları

¹⁰ Şuşkallu(m), Şuşqallu(m), Şaşkallum, Muşkallu şekillerinde yazıldığı görülen bu alet, Eski Mezopotamya'da vuku bulan savaşlarda insanları veya yapılan avlarda hayvanları yakalamak için kullanılan bir çeşit ağıdır. Detaylı bilgi için bkz. Jeremy Black - Andrew George - Nicholas Postgate, *A Concise Dictionary of Akkadian*, WS Druckerei Werner Schaubrich GmbH Press, Wiesbaden 2000, s. 389.

¹¹ Fish, *agm*, s. 387.; Henri Frankfort, *Kingship and the Gods*, The University of Chicago Press, Chicago 1978, s. 241.; Marc van de Mieroop, *Antik Yakındoğu'nun Tarihi (İÖ 3000 - 323)*, Çev: Sinem Gül, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, s. 70.; Amelie Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakındoğu*, C.1, Çev: Dilek Şendil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013a, s. 54.

¹² Samuel Noah Kramer, *Sümerler*, Çev: Özcan Buze, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002, s. 84.

¹³ Fish, *agm*, s. 388.

¹⁴ Kramer, *age*, 84-85.

¹⁵ Igor Mikhailovich Diakonoff, "Early Despotism in Mesopotamia", *Early Antiquity*, Volume Ed.: Igor Mikhailovich Diakonoff, The University of Chicago Press, Chicago and London 1991, s. 86.

JHS

58

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

için Akad'dan Samileri paralı asker olarak kiralamasına rağmen bu askerler Akad kralı Sargon'a bağlılıklarını bildirmişlerdir.¹⁶ Akadlı Sargon'a mağlup olan Lugalzaggesi boynuna demir bir boyunluk ve ayaklarına bakır pranga vurularak bir kafesin içerisinde Nippur'daki Enlil kapısında sergilenecektir.¹⁷ Muhtemelen Akadlı Sargon'un bu uygulamayı yapmasındaki amacı; tanrıların artık Lugalzaggesi'yi desteklemediğini, buna karşılık kendisinin tamamen tanrısal desteklerle donatıldığını göstermek olmalıydı. Lugalzaggesi'nin Akadlı Sargon tarafından mağlup edilmesini anlatan bir metinde kralın arkasına aldığı tanrısal destek şu şekilde vurgulanmaktaydı:

...Fakat Lugalzaggesi için ne yazık ki, Kish'teki savaşın tanrısı Ilbaba, kralını esir almak ve Uruk'u yıkmak için kullanacağı silahını Akkadlı Sargon'a verdi. Tanrı Dagan Fırat Nehri'nden çok uzaklardaki Akdeniz sahillerine kadar çoğu ülkeyi Sami Sargon'a verdi. Hatta Enlil, otuz dört savaşın galibi Sargon'a hiçbir rakip vermedi.¹⁸

Sargon'un torunu olan¹⁹ ve kendini tanrılaştıran kralların ilk örneğini oluşturan Akad kralı Naram-Sin (MÖ 2254-2218) henüz kendini tanrılaştırmadığı iktidar dönemine ait metinlerde tahta çıkışını ve yürütmüş olduğu askeri faaliyetleri sahip olduğu tanrısal destekle açıklamaktadır. Bu hususlardan bahseden bir metinde ilk olarak kendini tanıtan Naram-Sin, tüm dünyanın kendisine karşı düşmanca tavırlar içerisine girmiş olduğundan bahsettikten sonra, Tanrıça İştar'ın desteğini aldığını ve bu destekle girdiği dokuz savaştan galibiyetle çıkmış olduğunu belirtmektedir.²⁰ Naram-Sin iktidarının son dönemlerinde Akad ülkesinde görülmeye başlayan ve Naram-Sin'in ardılları zamanında hat safhaya ulaşarak Akad İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden silinmesine neden olan Guti istilasından bahseden metinlere baktığımızda ise, Naram-Sin'in Gutilere karşı yürütmüş olduğu askeri faaliyetlerin, tanrılar arasında vuku bulmuş bir çeşit hesaplaşma niteliğinde çekişmeler olduğu ile karşılaşmaktayız. Metinlerden anlaşıldığına göre bu çekişme tanrılaşmış bir kral olan Naram-Sin ile Tanrıça İştar arasındaki bir mücadeleden başka bir şey değildir.²¹ Çünkü inanışa göre Mezopotamya'nın kuzeyindeki Zagros dağlarında yaşayan Gutiler, tanrılaşmış kral Naram-Sin'e öfkelenmiş olan Tanrı Enlil tarafından Akad ülkesine saldırtılmıştır.²² Mezopotamya'ya inen Gutiler, Akad kralı Naram-Sin'i büyük bir yenilgiye uğratmış ve bu yenilginin ardından Akad devleti yıkılma sürecine girmiştir.²³

Akbabalar Steli'nden itibaren yaklaşık iki bin yıldan fazla süreyle devam ettirilen ülke topraklarının tanrıların mülkü olduğu ve kralların tanrılara ait olan bu mülkleri korumak için tanrılar tarafından güçlerle donatıldığına dair anlatıların çeşitli varyasyonlarla tekrarlanmış olduğunu görmekteyiz. AO6018 numaralı tablet 5-10'dan elde edilmiş bu varyasyonlardan birinde Uruk kralı Utuhegal'in (MÖ 2119-2112) Tanrı Enlil tarafından dağlarda yaşayan ve "*tanrıların düşmanı, dağların sokan yılanı*" olarak nitelenen Gutilerin yok edilmesi ve Sumerlilerin söz konusu bölgede yeniden iktidarlarını sağlayabilmeleri için güçlendirilmiş

¹⁶ Barbara A. Somervill, *Empires of Ancient Mesopotamia*, Chelsea House Publishers, New York 2010, s. 29.

¹⁷ Diakonoff, *age*, s. 86.; Louis Delaporte, *Mesopotamia: The Babylonian and Assyrian Civilization*, Routledge Taylor & Francis Group Press, New York 1996, s. 30.

¹⁸ Fish, *age*, s. 389.

¹⁹ Somervill, *age*, s. 35.

²⁰ Kuhrt, *age*, 2013a, s. 66.

²¹ Hans J. Nissen, *Ana Hatlarıyla Mezopotamya*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2004, s. 202.

²² Somervill, *age*, s. 35.

²³ Ekrem Memiş - Cemil Bülbül, *Amurrular (Araplar'ın En Eski Ataları)*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ 2012, s. 41.

JHS

59

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

olduğundan bahsedilmektedir.²⁴ Utuhegal tarafından tanrılara bir sesleniş şeklinde yazdırılmış bir metne göre kral, "savaşın dişi aslanı" olarak nitelediği tanrıça İnanna / İştâr'a kendisine destek vermesi için haykırmaktadır. Kralın etmiş olduğu duaları ve haykırıışlarını duyan tanrıça İnanna / İştâr Utuhegal'e destek vermiştir. Söz konusu metnin devamında bu durumdan şu ifadelerle bahsedilmektedir:

...Tanrıçam İnanna benim yardımcımdır; cennetin tanrı Tammuz kaderimi ilan etti; O [tanrı Tammuz], bir savunma olarak kutsal Gılgamış'ı bana verdi....²⁵

Bu metnin devamından anlaşıldığına göre tanrısal desteği arkasına alan Uruk kralı Utuhegal, ülkesini Gutilerin boyunduruğundan kurtarmış ve Sumerlilerin ülkedeki egemenliğini yeniden teşkil etmiştir.

Çivi yazılı metinlerden hareketle Eskiçağ Mezopotamya medeniyetlerinin askeri faaliyetlerindeki tanrıların desteğinin alınması uygulamasının değişen zaman ve devletlere rağmen daha da kuvvetlenerek devam ettirilmiş olduğunu görmekteyiz. Sami kökenli kralların en meşhurlarından biri olan Babil kralı Hammurabi (MÖ 1792-1750) döneminde bu uygulamanın güçlenerek sürdürülmüş olması bu hususa verilebilecek en önemli örneklerden birisidir. Tanrısal bir destekle tahta çıktığını vurgulayan Hammurabi'nin iktidarı dönemi hakkında bilgiler veren yazıtlara baktığımızda, kralın elde etmiş olduğu bu destek ile ilgili olarak "Babil'in kralı, Şamaş'ın yardımıyla bir gaspçıyı (?) devirdi...", "...Şamaş'ın buyruğundaki Hammurabi'ye bir rakip çıkmadı..."²⁶ gibi ifadelerle karşılaşmaktayız.

Hammurabi'nin Babil kentinde hüküm sürdüğü MÖ 18. yüzyılda Mezopotamya coğrafyasının en güçlü siyasi teşekkülü Elam idi. Elam'ın üstünlüğünü kabul etmiş olan Babil, Mari ve Larsa gibi Mezopotamya devletleri birbirlerine denk bir durumdaydı. Ancak MÖ 1764 yılında Babil yöneticisi Hammurabi'nin Elam'a karşı yürüttüğü askeri faaliyetler sonucunda galip gelmesi ile bölgedeki kentler arasındaki denk statü bozulmuştur. Elam tehdidinden kurtulmuş olan bu devletler bölgenin hakimiyetini elde edebilmek amacı ile birbirlerine karşı askeri mücadeleler içerisine girmişlerdir. Bu doğrultuda Babil'in Larsa'ya yönelik askeri faaliyetleri ile karşılaşmaktayız. Babil'deki Mari temsilcisi tarafından Mari kralı Zimri-Lim'e yazılmış olan bir mektupta düşmanlığın Larsa'nın yöneticisi Rim-Sin (MÖ 1822-1763) tarafından başlatılmış olduğu vurgulanmaktaydı. Muhtemelen Babil ve Mari kentlerinin müttefik olmasından dolayı taraflı olarak yazılmış bu mektuba göre iki devlet arasındaki ilişkinin bozulmasının sorumlusu olarak Larsa kralı Rim-Sin gösterilmekle birlikte ilişkilerin bozulmasının gerekçesi olarak Rim-Sin'in Hammurabi'ye düşmanlık besleyerek Babil topraklarında yağmacılık faaliyetleri sergilemesi gösterilmektedir.²⁷

Mezopotamya coğrafyasının tek hakimi olma arzusunda olan Hammurabi, bu amacını gerçekleştirmek için ileri sürdüğü bu gerekçelerle Larsa'ya karşı bir askeri faaliyet içerisinde olmasını meşrulaştırmak istemekteydi. Fırat Nehri'nin sularını, önüne inşa ettirdiği bir setle toplayan Hammurabi, bu yöntemle suların kente ulaşmasını engellemiş ve su sıkıntısı

²⁴ François Thureau-Dangin, "La Fin De La Domination Gutienne", *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale*, Vol. 9, No. 3, Presses Universitaires de France, Paris 1912, s. 111.; Fish, *agm*, s. 388.

²⁵ François Thureau-Dangin, *Die Sumerischen und Akkadischen Königsinschriften*, J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig 1907, s.153 - 156; Fish, *agm*, s. 388.

²⁶ Stephen Herbert Langdon, *Oxford Editions of Cuneiform Texts*, Vol: I, Oxford University Press, London 1923a, s. 24.

²⁷ Marc van de Mieroop, *Hammurabi*, Çev. Bülent O. Doğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 33; Cemil Bülbül, *Eski Yakındoğu Tarihinde Alalah*, Altınpost Yayıncılık, Ankara 2012, s. 117.

JHS
60

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

yaşanmasını sağlamıştır.²⁸ Tüm bu gelişmelerden sonra Hammurabi, iktidarının otuz birinci yılında (MÖ 1763) Rim-Sin'i mağlup etmiştir. Kralların elde ettikleri başarılar ve ülkede vuku bulan önemli olayların yıl adlarına verilmesi uygulaması çerçevesinde bu büyük askeri başarının tabletlerde geçen "...Hammurabi'nin büyük tanrılarca kahramanlık gücü verilmiş olan ordusunun önünde giden tanrılar Anu ve Enlil'in yardımıyla Yamutbal'ın yöneticisi Rim-Sin'i yendiği yıl."²⁹ ifadesiyle, Hammurabi'nin otuz birinci iktidar yılına adını vermiş olduğu görülmektedir. Hammurabi'nin müttefiki konumunda olan Mari kentinde bulunmuş olan bir metinde Hammurabi'nin elde etmiş olduğu tanrısal destekle Rim-Sin'e savaş ilan etmesi ve kendine bağlı askeri birlikleri göreve çağırması şu şekilde ifade edilmektedir:

...Yardıma koşan yüce tanrılardan ve bana birden fazla kez hayat veren Sim'alite kabileleri kralı Zimri-Lim'den başka kimse yanımda durmuyor. Larsa askerleri ülkemi talan ediyor. Ulu tanrılar, Elam'ın pençesinden bizi kurtardıktan sonra Larsalılar'a birçok iyilik yaptım ama karşılığını göremedim. En sonunda (tanrılar) Şamaş ve Marduk'a şikayet ettim ve onlardan "evet" cevabı aldım. Tanrının onayını almadan saldırıya geçmedim...³⁰

Kırk üç yıl gibi uzun bir süre iktidarda kalan Hammurabi'nin sahip olduğu tanrısal destek ile yürütmüş olduğu tüm askeri faaliyetleri yıl adlarına verme uygulamasına iktidarı boyunca özen gösterdiğini görmekteyiz. Çivi yazılı metinlerde Hammurabi'nin otuz yedinci iktidar yılına "...Kral Hammurabi'nin Marduk'un büyük gücü sayesinde savaşta Turukku, Kagnum ve Subartu orduları çokerttiği yıl."³¹ ve otuz dokuzuncu yılına da "Hammurabi'nin tanrılar Anu ve Enlil'in güçleri sayesinde Subartu ülkesi ve düşmanlarının tümünü cezalandırdığı yıl."³² gibi tanımlamaların verilmiş olması, hem kralın başarılarını vurgulamak hem de bu başarıları elde ederken tanrılarının onayı ve desteği ile hareket etmiş olduğunu belirtmek açısından önemli bir yere sahiptir.

İktidar yıllarına tanrılardan aldığı destekle elde etmiş olduğu askeri başarılarından yola çıkarak isimler veren Hammurabi, toplam 292 kanun ve cezayı içeren kanunları kodeksinde³³ de elde etmiş olduğu bu tanrısal desteği vurgulamıştır. Kendisini ülkedeki adaletin sağlayıcısı olarak niteleyen Hammurabi, Tanrı Marduk tarafından ülkenin barış içerisinde yönetilmesi ve refaha kavuşturulması için nasıl seçilmiş olduğunu açıklamakla birlikte, ülkedeki huzuru sağlamak için elde etmiş olduğu tanrısal desteği kanunlar metninin sonuç kısmında belirtmektedir:

Tanrı İnanna ve Zababa'nın bana emanet ettikleri kuvvetli silah ile, Enki'nin bana verdiği görüş kuvveti ile, Marduk'un bana verdiği kudret ile yukarıdaki ve aşağıdaki düşmanı söküp attım.³⁴

Eskiçağ Mezopotamya'sının en büyük siyasi ve askeri teşekkülünü kurmuş olan Asurlular ile birlikte tanrılar adına askeri seferler organize etme ve böylelikle ülke sınırlarını daha geniş coğrafyalara ulaştırma anlayışı daha da ileri bir boyut almıştır. Bölgedeki etkisini her geçen gün daha da fazla hissettiren Asurlular ile birlikte savaşlar yalnızca askeri bir hareket olmaktan

²⁸ Somervill, *age*, s. 39.

²⁹ Stephen Herbert Langdon, *Oxford Editions of Cuneiform Texts*, Vol: II, Oxford University Press, London 1923b, s. 32.

³⁰ Mieroop, *age*, s. 34.

³¹ Langdon, *age*, 1923b, s. 34.

³² *Age*, s. 35.

³³ Somervill, *age*, s. 41.

³⁴ Robert Francis Harper, *The Code of Hammurabi King of Babylon About 2250 B.C.*, The University of Chicago Press, London 1904, s. 99.; Mieroop, *age*, s. 118.

JHS

61

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

çıkması, Asur'un güçlendirilmesi ve daha ileri sınırlara ulaştırılması için tanrısal bir buyruk olarak algılanmıştır. Asur Devleti'nin siyasal yapısına yön veren bu anlayış, Tanrı Asur ile onun yeryüzündeki vekili pozisyonunda olan Asur kralına tam bir itaati temel edinmekteydi.³⁵

Tanrı Asur'un başında bulunarak yönettiği düşünülen askeri organizasyonların çıkış noktasında ya tanrı isteği ya da düşman kavimlerin Tanrı Asur'a isyan içerisinde oldukları gerekçesi yatmaktadır. Tanrı Asur'un orduların başında olduğu düşüncesi, zafere ulaşmış olan askeri organizasyonların her açıdan bir dini emperyalizm hareketi olmasının göstergelerinden birisidir.³⁶ Tanrı Asur'un ülkenin dış siyasetinde bu denli önemli bir pozisyona yerleştirilmiş olması, emperyalist bir dış politika izleyen Asur Devleti'nin bu politikasını meşrulaştırmasının ve emperyal bir devlet olma emeline ulaşmasının en büyük dayanak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Asurlulardan önce bölgede varlığını gördüğümüz Sumer kent devletleri ve Akad İmparatorluğu gibi devletlerde tanrılar panteonunda önemli bir yer tutan tanrıça İnanna/İştâr, Asurlular ile birlikte hem dişi hem de erkek özellikler alarak Asur tanrılar panteonuna dahil edilmiştir. Sumerliler döneminde güzellik, kurnazlık ve bereket gibi kavramların tanrıçası olarak kabul edilen İnanna'nın Mezopotamya'da görülen Sami uygarlıklarla birlikte savaşımlara yön vermek gibi bir takım askeri yetkileri de kendi bünyesinde toplamaya başlamış olduğunu görmekteyiz. Dönemin inanişına göre Tanrıça İnanna/İştâr, Asur'a karşı düşmanlık besleyen orduların içerisine nifak sokarak Asur ordularına zafere ulaşmaları için yardımlarda bulunmaktaydı.³⁷

Eskiçağ Mezopotamya coğrafyasının en organize emperyalist devleti olan Asur kendinden önce bölgede varlığını gördüğümüz devletlerden farklı olarak askeri seferlerini Mezopotamya coğrafyası ile sınırlı tutmamıştı. Kuşkusuz bunun en önemli sebeplerinden biri Asur Devleti'nin başkentlerinden birisi olan Ninova'nın, Mezopotamya'nın kuzey bölgesinde olup Anadolu, İran ve Suriye coğrafyalarına yakın bir konumda bulunmasıdır. Bundan dolayıdır ki dönemin süper gücü olarak nitelenen Asur Devleti'nin yönetimini ellerinde tutan krallar bu bölgelere birçok sefer gerçekleştirmişlerdir.

Tanrı Asur'un buyrukları ile askeri seferler düzenlediklerini iddia eden Asur krallarının en önemli özelliklerinden birisi savaşçı karakterlere sahip olmalarıdır. Asur saraylarının duvarlarındaki kabartmalar, iktidardaki kralların yapmış oldukları faaliyetleri kayıt altına almış oldukları kral yıllıkları ve kraliyet hakkında bilgi veren diğer metinlerde kralların sahip oldukları özelliklerden en önemlisi olarak savaşçılık kabiliyetleri gösterilmektedir. Savaşlara dair planlar Asur kralları tarafından yapılır ve ardından bu krallar başına geçtikleri orduları ile sefer için yola koyulurlardı. Tanrıların bu seferlerdeki desteğinin ve ordu ile birlikte hareket ettiğinin vurgulanması amacıyla tanrı sembollerinin bulunduğu sancaklar yol boyunca kralların önünde taşınır ve kurulan kral karargahlarında en yüksek yere asılırlardı.³⁸ Tanrı simgesi taşıyan sancakların yanı sıra Asur'dan önceki Mezopotamya devletlerinde de örneğini görmüş olduğumuz tanrılara ait heykellerin savaşlarda bu kentlerden alınarak başka yerlere taşınması uygulaması Asur döneminde de sürdürülmüştür. Yapmış oldukları askeri seferlerde ele geçirdikleri bölgeleri askeri, ekonomik ve siyasi açılardan büyük zararlara uğratan Asurluların

JHS

62

**History
Studies**

Volume 8

Issue 2

June

2016

³⁵ Amelie Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakınoğu*, C.2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013b, s. 174-175.; L. Gürkan Gökçek, *Asurlular*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2015, s. 243.

³⁶ Steven W. Holloway, *Aššur is King! Aššur is King!: Religion in the Exercise of Power in the Neo-Assyrian Empire*, Brill, Leiden 2002, s. 99.

³⁷ Gökçek, *age*, s. 243.

³⁸ Kuhrt, *age*, 2013b, s. 172-173.

söz konusu bölgeleri manevi açıdan da büyük bir yıkıma uğratmak amacıyla bölge tanrılarına ait heykelleri beraberlerinde götürdükleri görülmektedir.³⁹

Tanrılarla yaptıkları görüşmeler neticesinde tanrılardan aldıkları emirlerle askeri faaliyetlerde bulunduklarını ileri süren Asur kralları bu yöntemle, yürütmüş oldukları emperyalist politikalarını meşru bir zemine oturtmaktaydılar. İlk dönemlerde Asur ülkesine komşu bölgelerdeki tehlike arz eden kavimlere karşı yapılan askeri faaliyetler zamanla yerini daha uzak bölgelere yapılan askeri seferlere bırakacaktır. Asur-Babil sınırını Diyala Bölgesi'nde oluşturmaya muvaffak olan Asur kralı Adad-Nirari (1307-1275 (1295-1264)), Hititlere bağlı vasal bir krallık olan Mitanni Devleti'ni ele geçirerek Asur topraklarını daha da batıya ulaştırmayı başarmıştır. Tüm bu askeri faaliyetlerin destekçisi olarak Asur Devleti'nin baş tanrısı olan Tanrı Asur gösterilmiştir. Adad-Nirari'nin elde etmiş olduğu başarılarından övünerek bahsetmiş olduğu bir yazıtta başta Tanrı Asur olmak üzere Mezopotamya tanrılar panteonunda önemli yer tutan birçok tanrı adından bahsederek bu tanrılardan almış olduğu destekten açık bir şekilde bahsetmektedir.

Evrenin kralı, kuvvetli kral, Asur kralı, Enlil-nirari'nin oğlu, yine Assur kralı Arik-den-ili'nin oğlu Adad-nirari. Hanigalbat ülkesinin kralı Şattura bana isyan ettiği ve düşmanlık ettiği zaman, efendim ve müttefikim, ayrıca benim lehime karar veren büyük tanrılardan biri olan Assur'un emriyle, onu yakaladım ve kentim Assur'a getirdim. Ona ant içirdim, sonra da ülkesine dönmesine izin verdim. Ömrü boyunca her yıl şehrim Assur'da ondan düzenli olarak armağan aldım. Ölümünden sonra oğlu Vasaşatta ayaklandı, bana isyan etti, düşmanlık yaptı. Yardım almak için Hatti ülkesine gitti. Hititler ondan rüşvet aldılar, ama destek vermediler. Efendim, tanrı Assur'un güçlü silahlarıyla ve tanrılar An, Enlil ve Ea ile tanrılar arasında en kudretli olan, korkunç tanrılar, efendilerim Sin, Şamaş, Adad, İştâr ve Nergal'in yardımıyla onun büyük kraliyet şehri Taidu şehrini, Amasaku, Kahat, Şuru, Nabula, Hurra, Şuhudu, ve Vaşşukannu şehirlerini fethederek ele geçirdim. O şehirlerin mallarını, babalarının birikmişini (servet) (ve) onun sarayın hazinesini alıp şehrim Assur'a getirdim. [Taidu] şehrini fethettim, yaktım (ve) yerle bir ettim, üstüne tuz (kuddimmu) saçtım. Büyük tanrılar Taidu şehrinden İrridu şehrine, Eluhat şehrine ve Kaşiyari Dağı'na kadar bütün toprakları, Sudu şehri kalesinden ve Harranu şehri kalesinden Fırat kıyılarına kadar hakim olma hakkı tanıdılar.⁴⁰

Gerçekte emperyalist sebeplere dayanan ancak ülke halkına tanrısal bir buyrukmuş gibi aksettirilip, bu sayede de daha geniş kitlelerden destek bularak yürütülmek istenen askeri faaliyetler de bulunmaktadır. Asur Kralı Assurbanipal'e (MÖ 668-627) ait bir yıllıkta öğrendiğimize göre; söz konusu kral Erbil kentinde düzenlenen bir festival esnasında, Elamlı düşmanları yok etmesi gerektiğini öğrenmiştir. Bunun üzerine kral, şehrin koruyucu tanrıçası olan İştâr ile görüştüğünü ve tanrıçanın kendisine telkinlerde bulunduğunu belirttiği bir metinde, bir *iabrti*-rahibinin bu hususta görmüş olduğu bir rüyayı şu şekilde aktarmaktadır:

Erbil'de oturan Tanrıça İştâr geldi. Sağı da solu da titriyordu, elinde bir yay ile kınından çıkmış keskin bir kılıç tutuyordu, savaşa hazır. Sen (yani Assurbanipal) onun huzurunda dururken, o gerçek bir anne gibi konuşuyordu seninle. Tanrılar arasında en yücesi olan İştâr sana seslenerek talimat veriyordu: "Dövuşe hazırsın. Her nereye istersem, oraya doğru yola çıkarım. "Sen de ona dedin ki: "Her nereye istersen gidersin, ben de seninle gideceğim, Tanrıçaların tanrıçası! " O uyman için emirlerini tekrarladı: "Burada, olman gereken yerde kalacaksın. Ben gidip

³⁹ Gökçek, *age*, s. 247-248.

⁴⁰ Kuhrt, *age*, 2013a, s. 462-463.

JHS

63

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

kalbindeki arzuyu yerine getirmek için sana yardım ederken sen de ye, şarap iç, eğlen, ilahlığımı öv.⁴¹

Bu rüya metninden bulunduğumuz çıkarıma göre Assurbanipal tamamen bir teslimiyet içerisinde tanrının huzuruna çıkmış ve onun merhametine sığınarak gözyaşları içerisinde kalmıştır. Assurbanipal'in ne denli dindar bir kral olduğunu ve tanrılara duymuş olduğu derin saygıyı vurgulayan bu metnin devamından anlaşıldığına göre, Tanrıça İştar da Assurbanipal'in bu hürmetine karşılık onu tamamıyla sahiplenmiş ve koruyup kollayarak düşmanlarını bertaraf edeceğini belirtmiştir. Sözlerine devam eden Assurbanipal, Tanrıça Şatri'ye adaklar sunup yeni yıl bayramını kutladıktan sonra Tanrıça İştar tarafından kendisine Elam kralı Teumman'ın kesik başının verildiği ve bu şekilde sevinç içerisinde Erbil kentine girmiş olduğundan bahsetmektedir.⁴²

Sumerliler'den Asur'a kadar geçen zaman dilimi içerisinde Mezopotamya'da hakim olan genel inanışa göre tanrılar panteonunun önemli tanrıları olan Enlil, İnanna/İştar, Şamaş ve Asur'un yanı sıra yerel düzeydeki kent tanrıları da kentlerin ya da devletlerin geleceğinin şekillenmesi açısından önemli bir yere sahiptiler. Bu yerel tanrıların onayı ve rızası olmadan kentleri ilgilendiren hiç bir olay vuku bulmamaktaydı. Savaşlarda elde edilecek olan zafer veya mağlubiyetler onların rızası ile ortaya çıkmaktaydı. Bundan dolayıdır ki, eğer bir kent ya da devlet savaşta mağlup olursa bunun tanrıların bir isteği olduğu ve kentin koruyucu tanrısının kente duymuş olduğu kızgınlıktan dolayı söz konusu kenti terk etmiş olduğu düşünülmektedir. Asur kralı Asarhaddon (MÖ 680 – MÖ 669) tarafından yazdırılmış olan bir metinde MÖ 689 yılında babası Sanherib (MÖ 705 - 680) tarafından Babil kentinin yağmalanmasının, Babililerin takınımış oldukları rahatsız edici tutumlardan dolayı öfkelenen tanrıların bu kenti terk etmesi neticesinde kentin savunmasız kalmış olmasıyla mümkün olduğunu belirtmektedir. Kuvvetle muhtemeldir ki buradaki terk edişle, söz konusu kenti ele geçiren Sanherib'in geri dönerken kent tanrısına ait heykeli beraberinde götürmesi kastedilmektedir. Sanherib'in yürütmüş olduğu askeri faaliyetlerden bahseden bir metne göre, koruyucu tanrıların Asur saflarına geçerek terk etmiş olduğu, bir Arap kabilesinin Sanherib tarafından yenilgiye uğratılmasından şu ifadelerle bahsedilmektedir:

Tellhunu'nun gözbebeği (?), [Arap ülkesinin] "rahinesi" (kumirtu), Arabistan kralı Hazael'e hiddetlenen, [...] onu büyükbabam Sanherib'in ellerine teslim eden ve mağlubiyetine sebep olan tanrıça XX. O (yani tanrıça) Arabistan halkının yanında kalmamaya ve Assur'a doğru yola çıkmaya karar vermişti.⁴³

Asur kralı Asarhaddon'un kendi döneminin askeri organizasyonları ile ilgili metinler de yazdırmış olduğunu görmekteyiz. Elde edilmiş olan tanrısal desteğin vurgulanmasına dair geleneği sürdürmüş olan Asarhaddon, "...İştar, savaş ve muharebenin kraliçesi, rahipliğimin aşkı, yanımda durdu, onların yaylarını kırdı onların savaş hatlarını ezdi." diyerek tanrıça ile arasında var olduğunu ileri sürdüğü yakın ilişki nedeniyle tanrıçaların savaşlarda ne denli etkin bir rol oynadıklarını göstermiştir.⁴⁴

Asur siyasi anlayışına göre Asurlulara mağlup olan düşmanların tanrıları Asur tanrılarından daha aşağı görülmekteydi.⁴⁵ Asurluların mağlup etmiş oldukları düşmanları ile

⁴¹ Robert D. Biggs, "An Oracular Dream Concerning Ashurbanipal", *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, Ed.: James B. Pritchard, Princeton University Press, Princeton 1969, s. 606.

⁴² Kuhrt, *age*, 2013b, s. 174.

⁴³ *Age*, s. 176-177.

⁴⁴ Fish, *agm*, 397.

⁴⁵ Amelie Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakınoğu*, C.2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013b, s. 174-175.; L. Gürkan Gökçek, *Asurlular*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2015, s. 243.

JHS

64

History
Studies

Volume 8

Issue 2

June

2016

yaptıkları anlaşma metinlerinde, bu metinlerin korunması ve mağlup kralların Tanrı Asur'a ve onun yer yüzündeki temsilcisi pozisyonunda olan Asur kralına saygı göstermesi konuları da açıkça işlenmekteydi. Asur kralı Asarhaddon'un elde etmiş olduğu bir zaferin ardından yapılmış olan anlaşmaya ait bir metinde geçen "*Tanrılarının kralı Aşşur'un mührüyle damgalanmış olan ve senin kendi tanrınmış gibi huzurunda hazırlanan [bu anlaşma tabletini] gözeceksin.*"⁴⁶ ifadesinden bu hususun ne denli büyük bir önem taşımış olduğu anlaşılmaktadır.

Asur Devleti'nin ulusal tanrısı olan Tanrı Asur ulusal ekonominin de önemli bir parçasıydı. Ele geçirilmiş olan bölgeden elde edilecek olan her türlü ekonomik kazanımın tanrı Asur'un desteği sayesinde elde edilmiş olduğu vurgulanmaktaydı. Bundan ötürüdür ki, kralların bu ekonomik kazanımlarına zarar verebilecek her türlü tehdit aynı zamanda Tanrı Asur'a yapılmış bir hakaret olarak algılanmaktaydı. Çünkü Asur krallarından biri tarafından fethedilen bir şehir ya da devlet Tanrı Asur'a sunulmakta ve ele geçirilmiş olan bu bölgelerin hakimiyetinin artık Tanrı Asur'un elinde olduğu iddia edilmekteydi. Bu açıdan baktığımızda Asur kralının düşmanı olan kişilerin aynı zamanda Tanrı Asur'un da düşmanı olarak kabul edilmesi anlayışı daha iyi anlaşılacaktır.⁴⁷

Asur Devleti'ni tarih sahnesinden silen Yeni Babil (Keldaniler) Devleti'ni kurmuş olan Nabopolassar (MÖ 626-605) ve oğlu Nabukadnezar II (MÖ 605-562) döneminde vuku bulmuş olan askeri faaliyetlere baktığımızda, kendilerinden önceki yaklaşık iki bin yıl gibi bir süre boyunca Mezopotamya coğrafyasında görülen savaşların tanrısız gerekçe ve desteklere dayandırılması uygulamasının devam ettirilmiş olduğunu görmekteyiz. Asur Devleti gibi yayılmacı bir yapıya sahip olan Yeni Babil Devleti döneminde yazılmış olan ve Lübnan'a yapılan bir askeri seferi konu edinen bir tablette geçen "Efendilerim Nabu ve Marduk'un verdikleri güçle, ordumu Lübnan'a doğru bir sefer için hizaya koydum." ifadesi bu hususa verilebilecek en açık örneklerden biridir.⁴⁸

Sonuç

İnsan hayatının vazgeçilmez unsuru olan inanç sistemi, toplumsal düzenin belirleyicisi olmasına rağmen toplumlar arasındaki çatışmanın da en büyük tetikleyicisi olmuştur. Yazılı tarihin ilk dönemlerinden itibaren, çivi yazılı metinlerde, inancın öncelikle metafiziksel bir olgu olduğu görülmesine rağmen sonraki dönemlerde kentler arasında meydana gelmiş çatışmaların nedenini oluşturan siyasal bir argümana dönüşmüş olduğu görülmektedir. Siyasal birlikteliğini tamamlayan kentlerde yöneten sınıf, hem kentlerin iç işlerini ilgilendiren konularda hem de yürüttükleri askeri faaliyetlerde kent halkının aidiyet duygusunu güçlendirerek kitlesel bir desteğe sahip olabilmek amacıyla inanç sistemini siyasal olarak kullanmıştır.

İktidarını meşrulaştırmak için arkalarına almış oldukları tanrısız desteği, yazdırtmış oldukları çivi yazılı metinlerde her fırsatta vurgulayan krallar, pek çok kavim ve şehre yönelik yürüttükleri askeri faaliyetlerini tanrılarının onayı ve hatta emriyle yerine getirdiklerini iddia etmişlerdir. Bu iddialarını sağlam temellere oturtmak için rüyalarında tanrılarının kendileriyle irtibata geçtiklerini ve tanrılarının çeşitli isteklerde bulunduklarını ileri sürmüşlerdir. Gördüklerini iddia ettikleri rüyaları ruhban sınıfı mensuplarına yorumlatarak, giriştikleri askeri faaliyetleri tanrısız kılıfa büründürmeyi amaçlamışlardır.

⁴⁶ Simo Parpola-Kazuko Watanabe, *Neo Assyrian Treaties and Loyalty Oaths*, State Archives of Assyria, Vol: 2, Helsinki University Press, Helsinki 1988, s.45.

⁴⁷ Fish, *agm*, 392, 394.

⁴⁸ Jean-Louis Hout - Jean-Paul Thalmann - Dominique Valbelle, *Kentlerin Doğuşu*, Çev.: Ali Bektaş Girgin, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2000, s. 335.

JHS
65

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

Hayata dair her nevi eylemi tanrısal bir düzlemde açıklayan Eskiçağ Mezopotamya toplumları, kutsal bir misyon yükledikleri savaşların sonuçlarını da tanrısal kararlara bağlamışlardır. Öyle ki, galibiyetle sonuçlanan askeri seferler kent halkı tarafından tanrısal desteğe bağlanırken, yenilgilerde de tanrıların iradesine sığınılmakta ve tanrıların kent halkına kızgın olduğu için kenti terk etmiş olduğuna inanılmaktaydı. İki kavim ya da kent halkı arasındaki askeri mücadelelerin gerekçesi askerler ve savaşı destekleyen toplumlarca dinsel amaçlara dayandırılırken bu askeri faaliyetlerin yürütücüsü konumunda olan yönetici sınıfın hareket noktası ekonomik gerekçelerdir. Bu ekonomik gerekçeler su kaynaklarının kullanımı, ticaret yollarına hakim olma, verimli tarım alanlarını elde tutma ve bütün bunların getirisi olarak tüm Mezopotamya coğrafyasında hakimiyet kurmak arzusudur.

Kent devletleri döneminden itibaren görülmeye başlayan tanrısal destekli savaşlar, MÖ III. binyılın sonlarından itibaren varlığı görülmeye başlayan bölgesel emperyalist devletlerle birlikte daha sistematik bir anlayışa dönüşmüştür. Bu anlayış değişikliğinin temelinde önceki dönemlerde henüz insan olan Sumer kralları tanrısal onaya muhtaç olmasına rağmen Akad İmparatorluğu'nun üçüncü kralı Naram-Sin döneminden itibaren yönetimi elinde tutan güçlü krallar kendilerini tanrı mertebesine yüceltmış, sorgulanmazlıklarını sağlamış ve böylece gerek ekonomik gerekse siyasi amaçlar taşıyan seferlerini ruhban sınıfı mensuplarının icazetine ihtiyaç duymadan gerçekleştirmiş olmalarıdır. Oluşan bu yeni anlayış sonucunda yürütülen askeri faaliyetler tanrısal kralların sorgulanamaz buyrukları ile yürütülmeye başlanmış, ülkede görülen her çeşit olumsuz durum tanrılar panteonundaki tanrılar ile tanrılaşmış krallar arasındaki bir çeşit hesaplaşma olarak kabul edilmiştir.

Eskiçağ Mezopotamya'sında var olan kutsal askeri sefer ve tanrı için yapılan savaş gibi anlayışlar geçen binyıllar boyunca değişmemiş, tek tanrılı dinlerin bölgeye hakim olmasından sonra bu dinlerin yayılmasını ve hatta daha geniş coğrafyaları yönetmesini sağlayabilmek amaçlarıyla dini argümanlar kullanılarak yapılmıştır. Günümüzde aynı dine mensup olan farklı toplumlar arasında vuku bulan savaşlarda da aidiyet duydukları dinin farklı fraksiyonları referans alınarak yapılan savaşlar mevcuttur. Dahası MS XXI. yüzyıldan itibaren din savaşlarının medeniyetler çatışmasına dönüşeceğine dair görüşler bulunmaktadır.

Kaynakça

- AKKUŞ MUTLU, Suzan, "Eski Mezopotamya'da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, S. 9, 2014.
- BIGGS, Robert D., "An Oracular Dream Concerning Ashurbanipal", *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, Ed.: James B. Pritchard, Princeton University Press, Princeton 1969.
- BLACK, Jeremy - GEORGE, Andrew - POSTGATE, Nicholas, *A Concise Dictionary of Akkadian*, WS Druckerei Werner Schaubruch GmbH Press, Wiesbaden 2000.
- BOTTÉRO, Jean, *Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar*, Çev: Mehmet Emin Özcan - Ayten Er, Dost Yayınları, Ankara 2012.
- BÜLBÜL, Cemil, *Eski Yakındoğu Tarihinde Alalah*, Altınpost Yayıncılık, Ankara 2012.
- DELAPORTE, Louis, *Mesopotamia: The Babylonian and Assyrian Civilization*, Routledge Taylor & Francis Group Press, New York 1996.

JHS

66

**History
Studies**

Volume 8

Issue 2

June

2016

- DEMİRCİ, Kürşat, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş: Tanrılar, Ritüel, Tapınak*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2013.
- DIAKONOFF, Igor Mikhailovich, "Early Despotism in Mesopotamia", *Early Antiquity*, Volume Ed.: Igor Mikhailovich Diakonoff, The University of Chicago Press, Chicago and London 1991.
- FISH, Thomas, "War and Religion in Ancient Mesopotamia", *Bulletin of the John Rylands (BJRL)*, Vol. 23, Issue: 2, 1939.
- FRANKFORT, Henri, *Kingship and the Gods*, The University of Chicago Press, Chicago 1978.
- GÖKÇEK, L. Gürkan, *Asurlular*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2015.
- HARPER, Robert Francis, *The Code of Hammurabi King of Babylon About 2250 B.C.*, The University of Chicago Press, London 1904.
- HOLLOWAY, Steven W., *Aşşur is King! Aşşur is King!: Religion in the Exercise of Power in the Neo-Assyrian Empire*, Brill, Leiden 2002.
- HOUT, Jean-Louis - THALMANN, Jean-Paul - VALBELLE, Dominique, *Kentlerin Doğuşu*, Çev.: Ali Bektaş Girgin, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2000.
- KRAMER, Samuel Noah, *Sümerler*, Çev: Özcan Buze, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002.
- KUHRT, Amelie, *Eski Çağ'da Yakındoğu*, C.1, Çev: Dilek Şendil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013a.
- KUHRT, Amelie, *Eski Çağ'da Yakındoğu*, C.2, Çev: Dilek Şendil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013b.
- LANGDON, Stephen Herbert, *Oxford Editions of Cuneiform Texts*, Vol: I, Oxford University Press, London 1923a.
- LANGDON, Stephen Herbert, *Oxford Editions of Cuneiform Texts*, Vol: II, Oxford University Press, London 1923b.
- McMAHON, Augusta, "Mesopotamia", *The Oxford Handbook of Cities in World History*, Ed.: Peter Clark, Oxford University Press, London 2013, ss. 31-48.
- MEMİŞ, Ekrem - BÜLBÜL, Cemil, *Amurrular (Araplar'ın En Eski Ataları)*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ 2012.
- MIEROOP, Marc van de, *Antik Yakındoğu'nun Tarihi (İÖ 3000 - 323)*, Çev: Sinem Gül, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.
- MIEROOP, Marc van de, *Hammurabi*, Çev. Bülent O. Doğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- MUMFORD, Lewis, *Tarih Boyunca Kent - Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, Çev: Gürol Koca - Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2007.
- NISSEN, Hans J., *Ana Hatlarıyla Mezopotamya*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2004.
- OATES, Joan, *Babil*, Çev: Fatma Çizmeli, Arkadaş Yayınları, Ankara 2015.
- PARPOLA, Simo - Kazuko WATANABE, *Neo Assyrian Treaties and Loyalty Oaths*, State Archives of Assyria, Vol: 2, Helsinki University Press, Helsinki 1988.

JHS
67

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

- SOMERVILL, Barbara A., *Empires of Ancient Mesopotamia*, Chelsea House Publishers, New York 2010.
- ŞENEL, Alaaddin *Siyasal Düşünceler Tarihi - Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2014.
- THUREAU-DANGIN, François, *Die Sumerischen und Akkadischen Königsinschriften*, J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig 1907.
- THUREAU-DANGIN, François, "La Fin De La Domination Gutienne", *Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale* Vol. 9, No. 3, Presses Universitaires de France, Paris 1912.
- YILDIRIM, Ercüment, "Concept of Leadership in the Ancient History and It's Effects of Middle East", *Interdisciplinary Perspectives on Social Sciences*, Ed.: Georgeta Rață - Hasan Arslan - Patricia-Luciana Runcan - Ali Akdemir, Cambridge Scholars Publishing, 2014, ss. 137-146.

JHS
68

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016